

רמת הנדיב שביל המעיין

נקודות עניין: עין צור, מעיין המפכה כל ימות השנה דרך נקבה החצובה בסלע; פלג מים מוצל; **נקודות תצפית מרהיבות** לעבר בקעת הנדיב והרי השומרון; שטחי **חקלאות קדומה משוחזרים**; בית מרחץ עתיק; **מכלול ארכאולוגי עשיר** ושרידים של בית חווה מן התקופה העות'מאנית.

אופי השביל: מתאים למשפחות. **צבע סימון:** כחול.
אורך השביל: כשני קילומטרים וחצי. **משך הטיול:** כשעה וחצי.
נקודת מוצא: השביל מעגלי, מתחיל ומסתיים בכיכר ראשית השבילים. **עונה מומלצת:** כל השנה.

מודפס על נייר נטול עץ הניתן למחזור מלא

מידע לשירותכם

- **חנות מידע** – בה מומלץ להתחיל את ביקורכם. תוכלו לקבל בה שירותי מידע וייעוץ לגבי אפשרויות הבילוי במקום, מפות ודפדפות מידע, חוברות פעילות, מזכרות ומתנות.
- **"מעבר לגנים"** – הקרנת סרט קצר על המקום.
- **קפה מסעדה חלבי כשר "מטעים"** – המשלב חזון חברתי, נוף וקולינריה במיטבה.
- **קיוסק** – פתוח לשירותכם במשך כל ימות השבוע.
- **מתחם פיקניק** – עומד לרשותכם סמוך לחניה המשנית.
- **אודיטוריום וכיתות לימוד** – לעריכת כנסים ואירועים באווירת הטבע הסובב.
- **גן "טביעת הרגל"** – גן השתול בצמחים מושכי פרפרים ובו תערוכה בנושא "טביעת כף הרגל האקולוגית".
- **גן שעשועים** בצל עצי האורן.

זמני הביקור

ראשון-חמישי 08:00-16:00; שישי 08:00-14:00;
שבת 08:00-16:00 (רחבת הקבר סגורה).
הכניסה מותרת עד רבע שעה לפני שעת הסגירה.
שעות הביקור משתנות בחגים ובמועדים,
פרטים באתר האינטרנט.

חנות מידע: 04-6298111 | www.ramathanadiv.org.il |

מבקרים יקרים, עזרו לנו לכבד את אופיו המיוחד של המקום

- גני הזיכרון הוקמו להנצחת זכרו של הברון בנימין אדמונד דה רוטשילד ומורשתו. בעיצוב הגנים ובטיפוחם מושקעים מאמצים רבים. שיתוף הפעולה שלכם יעזור לנו לשמור עליהם.
- לפני כניסתכם לגנים אנא השאירו מחוץ לשער: בעלי חיים, אוכל, סיגריות, אופניים, גלגליות ומשחקי כדור.
 - עם כניסתכם לגנים אנא דוממו טלפונים סלולריים, והרשו לעצמכם לזכות ברגעי שלווה ונועם.
 - הצומח בגנים על כל גווניו נועד למראה עיניים בלבד.
 - אנא טיילו אך ורק בשבילים.

תיאור השביל
מכיכר "ראשית השבילים" השביל המסומן כחול פונה מעט שמאלה, לכיוון דרום-מזרח, חוצה דרך עפר ונכנס לאזור המכוסה שיחים ובני שיח. השביל חוצה שוב דרך עפר, ממשיך מזרחה לשטח שבו יש צמחייה גבוהה יותר, בעיקר עצי בר-זית בינוני ושיחי אלת מסטיק. ביציאה מהסבך נפרש לעינינו הנוף המרהיב של בקעת הנדיב והרי השומרון (תחנה מס' 1).

1. נקודת תצפית

למרגלותנו משתרעת בקעת הנדיב, המעובדת בעיקר בכרמים ובמטעים. סמוך לה, מדרום – המושבה בנימינה. מעבר לבקעה, באופק, נישא הר אמיז שבצפון השומרון ובו שוכנים היישובים אום אל-פחם, מי עמי, קציר וערערה. מצפון נראים בתי זיכרון יעקב.
השביל ממשיך למדרגת סלע, שבה צומח עץ חרוב גדול (תחנה מס' 2).

2. עץ חרוב גדול

מדרגת הסלע מעידה על קיומו של קו שבר גאולוגי. באזור שמתחת למדרגת הסלע התבלתה השכבה העליונה של אבן הגיר הקשה ונחשפה שכבת הטוף שמתחתיה. עץ החרוב הצומח סמוך למקום מאפשר לנוח בצלו.
השביל פונה ימינה במדרון, ומיד שמאלה, לתוך חורשת הברושים. מעבר לגדר שמשמאל יש בית קברות מוסלמי, של הכפר אום אל־עלק. בהמשך השביל פונה שמאלה וחוצה דרך עפר. הוא חולף על פני משוכות הצבר של חורבת עלק ועל פני שרידי בית בד הנמצאים בצל עץ החרוב (משמאל), ומגיע לעץ אלון תבור גדול (תחנה מס' 3).

3. אלון התבור

אלון התבור הוא עץ בר נשיר שנפוץ מהשרון ורמות מנשה ועד הגליל והגולן. הבלוטים הגדולים (פירות האלון) מהווים מקור מזון חשוב למכרסמים, לחיזירי בר ולעורבנים.

השביל יורד מטה, חולף על פני אזור המעיין (שאליו נשוב בהמשך), יורד לקבוצת עצי ערבה וממשיך לאזור הפלג. השביל חוצה את פלג המים בגשרון עץ וממשיך לרדת כשביל מרוצף אבן לברכה קטנה (תחנה מס' 4).

ייבוש הביצות, ניצול מקורות המים והרס רוב הברכות העונתיות בישראל הפכו את בתי הגידול הלחים לנדירים. הברכה נוצרה במטרה לאפשר ולעודד את קיומם של צמחים ובעלי חיים הגדלים בבתי הגידול הלחים, והיא משמשת אתר לימודי חשוב של אגף החינוך ברמת הנדיב.

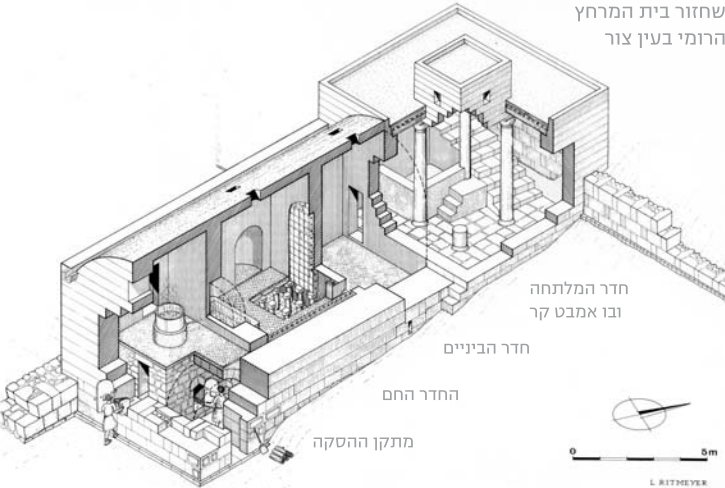
מכאן אפשר לפנות ימינה ולהגיע לחניה של בית הספר "אורט". לחלופין ניתן לפנות שמאלה ולעלות עם שביל המסומן צהוב, לביקור בגבעת תל צור ההיסטורית (כעשר דקות לכל כיוון).

שביל המעיין ממשיך היישר לפנים, חולף על פני כרם זיתים (מימין) ועץ ערף הניכר בעליו הרחבים (משמאל). בראשית המאה ה-20 בדקו את האפשרות לגדל עץ זה לתעשיית הדבק. קבוצת עצי שיטת המשוכות סמוכה לעץ הערף. עצים אלה נבדקו אף הם כגידול מסחרי, וביקשו להפיק מהם בושם. השביל חוזר לקבוצת עצי הערבה ועולה במדרגות הברזל לבית המרחץ (תחנה מס' 5).

5. בית המרחץ

לפנינו בית מרחץ מהתקופה הרומית. בית המרחץ קיבל את מימיו מעין צור הסמוך ואפשר לתושבי האתר בחורבת עלק רחצה במים חמים. המבנה מחולק לארבעה חדרים הערוכים בטור. מהכניסה ירדו הרוחצים דרך שבע מדרגות אל חדר המלתחה (אפודיטריום). בפית חדר זה היה אמבט מים קרים (פריג'ידריום). לאחר הטבילה באמבט פנו הרוחצים אל חדר הביניים (טפידריום), ומשם אל החדר החם (קלדריום). שימו לב לעמודונים הרבים הנמצאים כאן; הם נשאו את רצפת החדר החם. אל החלל שנוצר מתחת לרצפה הגיע האוויר החם ממתקן ההסקה הסמוך שחימם את רצפת חדר זה.

השביל חוצה את בית המרחץ ומגיע למערכת המים של עין צור, הכוללת מעיין, אמת מים, נקבה וברכת אגירה בנויה (תחנה מס' 6).

6. עין צור ומערכת המים

בנקבת עין צור חצובים בסלע שלושה פירים אנכיים במרווחים של 11 מטרים זה מזה. הם נועדו לאוורור ולהחדרת אור לנקבה החשוכה, וסייעו לעבודות התחזוקה של מערכת המים. אורכה של הנקבה 47 מטרים ונתיבה המפותל עוקב אחר סדק טבעי בסלע המהווה את מקור המעיין. בחורף 2001 פגע שיטפון בגג הנקבה. במטרה לתמוך בתקרתה, נבנתה בכניסה אומנה על פי דגם האומנה העתיקה, הסמוכה לפיר הראשון, ונחסמה הכניסה לתוכה. בתקופה הרומית שימשה הנקבה לאיסוף מים, אולי לשם מקווה טהרה. פתח הנקבה נחסם כדי להעלות את מפלס המים במקום וליצור ברכה.

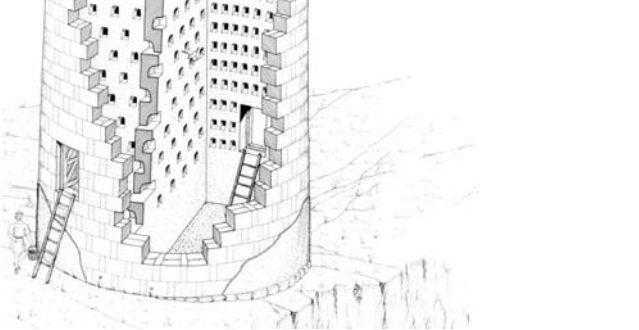

בקרקעית הנקבה, ליד פתח המוצא לאמת המים, התגלו כ־2,100 מטבעות מהתקופה הביזנטית (324–638 לסה"נ). מקור היסטורי מאותה עת ("הנוסע מבורדו") מייחס למעיין בהר סינא שליד קיסריה סגולות מרפא. ייתכן שהברכה שימשה אז מקום עלייה לרגל, ונשים שבאו לכאן רחצו במי המעיין כסגולה לפיריון. כנראה הן אלו שהשליכו לתוכה את המטבעות.

ברכת האגירה הגדולה שבקצה אמת המים שימשה ברכה תפעולית לאספקת מים לבוסתנים ולשדות וגם ברכת רחצה. בעת הקמת בית חורי, מעל המתחם הארכאולוגי (1880 לערך), העבירו את המים מעין צור לברכה חדשה, בנויה אבן, הנמצאת ממערב לברכת האגירה הרומית. גרעין מבוגרי פלוגות הגיוס של בית"ר הקים בשנת 1939 במעלה הגבעה שממזרח למעיין יישוב קטן, תל צור החדשה שמו, כחלק מיישובי "חומה ומגדל". הוא בנה ברכה נוספת, עשויה בטון, הסמוכה לברכה הרומית, שממנה שאבו את המים לצורכי היישוב. לתל צור ההיסטורית אפשר לעלות, כאמור, עם השביל המסומן צהוב, היצוא מאזור הפלג.

מהאמה השביל עולה במדרגות לעבר הקולומבריום (תחנה מס' 7).

7. הקולומבריום (שובך יונים)

הקולומבריום נבנה כמגדל עגול שהתנשא לגובה שמונה-עשר מטרים. שמו של המתקן מעיד על תפקידו; המילה הלטינית "קולומבה" משמעותה בעברית "יונה". משחזור המתקן נראה כי היונים נכנסו למגדל דרך פתחים בחלקו העליון וקיינו בגומחות פנימיות קטנות שנבנו בעבורן בדופנות המגדל ובשני קירות פנימיים ניצבים זה לזה. עונדי השובך נכנסו אל המגדל בסולם דרך פתח מוגבה בדופן המגדל.

קירות המגדל כוסו מבחוץ בשכבות עבות של טיח לבן וחלק, והפתח המוגבה והטיח מנעו מזוחלים ומטורפים אחרים לטפס ולהיכנס פנימה. ליונים הרבות שטופלו כאן נמצא שימוש רב: בהפרשותיהן זיבלו את השדות, בשךן וביציהן נאכלו, וביונים עצמן השתמשו גם לצורכי פולחן (יהודי או פגני). **השביל פונה שמאלה וממשיך ממערב למכלול הארכאולוגי בחורבת עלק (תחנה מס' 8).**

החפירות הארכאולוגיות בחורבת עלק ממבט הציפור

8. המכלול הארכאולוגי בחורבת עלק

חפירות ארכאולוגיות שנערכו כאן חשפו אתר רב-שכבתי שההתיישבות בו החלה עוד בתקופות הפרהיסטוריות, לפני יותר מ-10,000 שנה. ההתיישבות נמשכה בתקופות הברזל, בתקופה הפרסית, ההלניסטית והרומית, עד למאה השנייה לספירה. האתר בצורתו המשוחזרת הוא יצירה של ראשית התקופה ההלניסטית ושיאו של היישוב בתקופה זו. במיוחד ניכרים בשטח החומה והמגדלים שהקיפו את היישוב. ההתיישבות במקום התחדשה בשלהי התקופה העות'מאנית עם הקמת הכפר אום אל-עלק. במהלך החפירות נחשפו ממצאים רבים ועשירים, המעידים על אורח חייהם של תושבי המקום בתקופות השונות ועל משך קיומו הארוך והמתמשך של האתר בנקודה אסטרטגית, סמוך למקור מים ובלבו של אזור חקלאות פורה.

השביל עובר סמוך לבית חורי (תחנה מס' 9). מומלץ לבקר באתר לפני שפונים וממשיכים הלאה.

למעלה: קרטר בעל ארבע ידיות, המאה השנייה-השלישית לפנה"ס למטה: נרות שמן עשויים חרס מחורבת עלק.

9. בית חורי

המבנה הוא שריד מבית החווה הגדול שבנתה משפחת אל-חורי בשנת 1880. בית החווה נבנה חדרים-חדרים שהקיפו חצר פנימית. רוב אבני הבניין נלקחו מהווילה הכפרית הקדומה שבחורבת עלק. בני משפחת חורי היו נוצרים, אך הם בנו למען אריסיהם המוסלמים מסגד – האולם הגדול

הבולט בצדו הדרומי של בית החווה.

בשנת 1913 רכשה "החברה להתיישבות יהודית" (יק"א) את חוות חורי בשמו של הברון בנימין אדמונד דה רוטשילד. החווה והאדמות שמשביבה מהוות את רמת הנדיב של ימינו.

בשנים 1919–1923 התיישבו במקום שלוש קבוצות של חלוצים. מפאת התנאים הקשים, המחלות והאסונות לא צלח ניסיון ההתיישבות באתר זה. בבית החווה נותרו שרידים המעידים על חייהן של קבוצות החלוצים, כמו רצפה שנוצקה בשנת 1920 באולם המסגד, ששימש חדר האוכל. תנור הלבנים המפויח עדיין נראה במטבח.

לפני בית חורי השביל פונה שמאלה וממשיך בחורשת אורנים דלילה ותת-יער של אלות מסטיק. הוא חולף על פניו של עץ אלון תבור, חובר לדרך עפר ופונה בה שמאלה. לאחר כעשרים מטרים השביל פונה ימינה במעלה המדרון ועובר דרך כמה מחצבות קדומות (תחנה מס' 10).

10. מחצבות קדומות

ברמת הנדיב נמצאות מחצבות גיר קדומות רבות שסיפקו אבני בנייה ליישובים העתיקים בתחומה של רמת הנדיב ואולי גם בסביבתה הקרובה. המחצבות רדודות, משום שעובי שכבת הגיר שאת אבניה ביקשו החוצבים אינו עולה על שישה מטרים. כשהחוצבים הגיעו לשכבת הסלע הרך שמתחת לשכבת הגיר, הם פנו לחצוב במקום אחר. במשך הזמן התכסו רוב המחצבות בעפר ובצמחייה, אחרות הופכות למאגרי מים בחורפים גשומים ומהוות בית גידול לצפרדעים, לקרפדות ועוד.
מכאן השביל שב לנקודת המוצא.

